

سیاست‌های تامین مسکن تجارب جهانی و ایران

مؤلفین:

علی قاسمی

(دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و مدرس دانشگاه)

دکتر خالد قادرمرزی

(عضو هیات علمی دانشگاه کردستان)

با مقدمه‌ای از:

پروفسور پرویز کردوانی

(پدر علم کویر شناسی ایران و استاد ممتاز دانشگاه تهران)

سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

۱۳۹۵

سرشناسه	قاسمی، علی، ۱۳۵۴.
عنوان و نام پدیدآور	سیاست‌های تامین مسکن تجارب جهانی و ایران / مولفین علی قاسمی، حامد قادرمرزی، ویراستار راحله ساران، با مقدمه‌ای از پرویز کردوانی.
مشخصات نشر	تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۳۹۰ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۰۲-۹۳۸-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	سیاست مسکن Housing policy
موضوع	سیاست مسکن - کشورهای در حال رشد Housing policy- Developing countries
موضوع	سیاست مسکن - ایران - ارزشیابی Housing policy- Iran- Evaluation
موضوع	مسکن - ایران - سیاست دولت Housing- Iran- Government policy
شناسه افزوده	قادرمرزی، حامد، ۱۳۵۸.
شناسه افزوده	ساران، راحله.
شناسه افزوده	کردوانی، پرویز، ۱۳۱۰، مقدمه‌نویس.
شناسه افزوده	سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ س۹ ق۲/۳۷۸۷ HDV
رده‌بندی دیوینی	۴۶۳/۵۸
شماره ثبت کتابخانه ملی	۴۳۱۱۰۰۰

سیاست‌های تامین مسکن تجارب جهانی و ایران

مؤلف: علی قاسمی - حامد قادرمرزی

ویراستار: راحله ساران

با مقدمه‌ای از: پرویز کردوانی

ناشر: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

چاپ: اول ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۲-۹۳۸-۷

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. به قلم علی قاسمی و حامد قادرمرزی. از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه نمایند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سازمان انتشارات

نشانی سازمان انتشارات: تهران - خیابان انقلاب اسلامی - خیابان فخررازی - خیابان شهدای ژاندارمری - پلاک ۷۲، تلفن: ۶۶۹۵۲۹۴۸

مرکز پخش:

خیابان انقلاب - بین فلسطین و چهارراه ولیعصر - جنب مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی ایران - تلفن: ۶۶۴۸۷۶۲۵

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.isba.ir پست الکترونیکی: info@isba.ir فروشگاه اینترنتی: www.jdbook.ir

فهرست

صفحه	عنوان
۱۵	مقدمه مولفین
۱۹	فصل اول: دینی، تعاریف و مفاهیم
۱۹	۱-۱ مقدمه
۲۰	۲-۱ تعریف و مفهوم
۲۱	۳-۱ کارکردهای مسکن
۲۲	۴-۱ رابطه زمین و مسکن
۲۶	۵-۱ مسکن پایدار
۲۷	۶-۱ ویژگی‌های مسکن
۲۸	۷-۱ شاخص‌های زمین و مسکن
۳۸	۸-۱ مسکن و اقتصاد
۴۰	۹-۱ مشکلات مسکن
۴۴	۱۰-۱ انواع مسکن
۴۴	۱۱-۱ تقاضای مسکن
۴۸	۱۲-۱ عرضه مسکن
۴۹	۱۳-۱ عوامل اثرگذار در بازار مسکن و زمین
۵۱	فصل دوم: جایگاه مسکن در کشورهای توسعه‌یافته
۵۱	۱-۲ مقدمه
۵۳	۲-۲ سازمان‌های جهانی مرتبط با مسکن
۵۵	۳-۲ مسکن در اروپا
۵۹	۴-۲ مسکن در آمریکای شمالی
۶۰	۵-۲ تأمین مالی مسکن در کشورهای توسعه‌یافته
۶۲	۶-۲ جایگاه مسکن در ژاپن

۶۸	۷-۲ جایگاه مسکن در آمریکا
۷۹	۸-۲ جایگاه مسکن در آلمان
۸۷	۹-۲ جایگاه مسکن در چین
۹۲	۱۰-۲ جایگاه مسکن در انگلستان
۱۰۱	فصل سوم: جایگاه مسکن در کشورهای در حال توسعه
۱۰۱	۱-۳ مقدمه
۱۰۲	۲-۳ مسکن در آمریکای لاتین و مرکزی
۱۰۲	۳-۳ جایگاه مسکن اجتماعی در کشورهای در حال توسعه
۱۰۴	۴-۳ تأمین مالی مسکن در کشورهای در حال توسعه
۱۰۶	۵-۳ جایگاه مسکن در هند
۱۱۲	۶-۳ جایگاه مسکن در مصر
۱۱۴	۷-۳ جایگاه مسکن در کشورمالزی
۱۱۸	۸-۳ تأمین مالی بخش مسکن در کشورهای در حال توسعه جهان
۱۲۰	۹-۳ چشم‌انداز بازار مسکن در جهان
۱۲۳	فصل چهارم: جایگاه بخش مسکن در برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب اسلامی
۱۲۳	۱-۴ مقدمه
۱۲۴	۲-۴ جایگاه مسکن در برنامه عمرانی اول (۱۳۳۰-۱۳۲۷)
۱۲۵	۳-۴ جایگاه مسکن در برنامه عمرانی دوم (۱۳۴۱-۱۳۳۴)
۱۲۷	۴-۴ جایگاه مسکن در برنامه عمرانی سوم (۱۳۴۶-۱۳۴۱)
۱۳۲	۵-۴ جایگاه مسکن در برنامه چهارم عمرانی (۱۳۵۱-۱۳۴۷)
۱۳۷	۶-۴ جایگاه مسکن در برنامه پنجم عمرانی (۱۳۵۶-۱۳۵۲)
۱۴۲	۷-۴ جایگاه بخش مسکن در برنامه ششم عمرانی کشور (اجرا نشده)
۱۴۵	۸-۴ ارزیابی سیاست‌های زمین شهری در برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب
۱۴۹	فصل پنجم: جایگاه مسکن در برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب اسلامی
۱۴۹	۱-۵ مقدمه
۱۵۰	۲-۵ جایگاه مسکن در دهه اول بعد از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۶۷-۱۳۵۷)
۱۵۶	۳-۵ جایگاه مسکن در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران
۱۶۲	۴-۵ جایگاه مسکن در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور
۱۶۷	۵-۵ جایگاه مسکن در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور

۵-۶ جایگاه مسکن در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور.....	۱۷۱
۵-۷ جایگاه مسکن در برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....	۱۷۵
فصل ششم: مسکن، سکونتگاه‌های غیر رسمی و حاشیه‌نشینی.....	۱۹۱
۶-۱ مقدمه.....	۱۹۱
۶-۲ حاشیه‌نشینی.....	۱۹۲
۶-۳ حاشیه‌نشینی در کشورهای جهان.....	۱۹۳
۶-۴ حاشیه‌نشینی در ایران.....	۱۹۶
۶-۵ انواع سکن حاشیه‌نشینان.....	۱۹۸
۶-۶ سکونتگاه‌های غیر رسمی.....	۱۹۹
۶-۷ اسکان غیر رسمی در جهان.....	۲۰۱
۶-۸ برنامه‌های جهانی به ترتیب: با توسعه مسکن در مناطق اسکان غیر رسمی.....	۲۰۷
۶-۹ تجارب جهانی سیاستی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیر رسمی.....	۲۱۲
۶-۱۰ سکونتگاه‌های غیر رسمی در ایران.....	۲۱۶
۶-۱۱ ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیر رسمی.....	۲۱۸
۶-۱۲ جایگاه سکونتگاه‌های غیر رسمی در دهه‌های توسعه بعد از انقلاب.....	۲۲۰
۶-۱۳ تجارب ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیر رسمی در ایران.....	۲۲۶
۶-۱۴ سیاست‌ها و رویکردهای حاکم در ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی.....	۲۵۴
فصل هفتم: راهبردها و سیاست‌های کلان بخش مسکن در کشورهای جهان.....	۲۶۱
۷-۱ مقدمه.....	۲۶۱
۷-۲ مالکیت زمین.....	۲۶۳
۷-۳ سیاست‌های رایج در زمینه مالکیت زمین در جهان.....	۲۶۵
۷-۴ سیاست‌های جبران کمبود مسکن.....	۲۶۶
۷-۵ روند بازار مسکن در کشورهای اروپایی.....	۲۷۲
۷-۶ وضعیت مسکن در مناطق شهری کشورهای اروپایی.....	۲۷۳
۷-۷ راهبرد های مسکن در کشورهای آسیایی و آمریکایی.....	۲۸۵
فصل هشتم: راهبردها و سیاست‌های کلان بخش مسکن در ایران.....	۲۸۹
۸-۱ مقدمه.....	۲۸۹
۸-۲ بررسی شاخص‌های کمی و کیفی جمعیت و مسکن در ایران.....	۲۹۱
۸-۳ نظام تأمین مالی بخش مسکن ایران.....	۲۹۵

۴-۸	مشکلات تأمین مالی مسکن در ایران	۲۹۷
۵-۸	طرح‌ها و سیاست‌های کلان حوزه مسکن	۳۰۲
۶-۸	برنامه‌های حمایتی ایجاد مسکن در دهه‌های اخیر	۳۱۷
۷-۸	سیاست‌های کلی بخش مسکن درباره سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	۳۲۳
۸-۸	برنامه‌ها و پیشنهادهای در جهت آینده مسکن کشور	۳۲۹
فصل نهم: مدل‌های بررسی زمین و مسکن		
۱-۹	مقدمه	۳۴۱
۲-۹	مدل شیب تابع قیمت مسکن	۳۴۲
۳-۹	مدل لجستیک	۳۴۲
۴-۹	مدل تراکم سکونت خالص و ناخالص	۳۵۰
۵-۹	روش خم	۳۴۵
۶-۹	روش شاخص	۳۴۶
۷-۹	روش برآورد مسکن واحدی مسکونی مورد نیاز خانوارها از دیدگاه فرهنگی	۳۴۶
۸-۹	روش کلی	۳۴۸
۹-۹	روش تعیین کمبود واحد مسکونی	۳۴۸
۱۰-۹	روش استفاده از گروه نما	۳۴۹
۱۱-۹	تراکم و سرانه جمعیتی	۳۵۰
۱۲-۹	سرانه‌های غیرمسکونی	۳۵۱
۱۳-۹	شاخص نرخ سرپرستی	۳۵۱
۱۴-۹	مدل هلدرن	۳۵۱
۱۵-۹	سرانه مسکونی و تراکم ناخالص	۳۵۵
۱۶-۹	عوامل اثرگذار در انتخاب سرانه‌های مسکونی	۳۵۵
۱۷-۹	تراکم ساختمانی و تراکم ساختمان مسکونی	۳۵۶
۱۸-۹	روش استفاده از تراکم متوسط ساختمانی	۳۵۷
۱۹-۹	روش انبوهه	۳۵۷
۲۰-۹	مدل آنتروپی شانون	۳۵۸
منابع		
واژه‌نامه		
نمایه و اصطلاحات اعلام		

فهرست جداول

عنوان

صفحه

- جدول ۱: میانگین ارزش یک متر مربع زمین برای ساخت مسکن..... ۲۴
- جدول ۲: میانگین ارزش یک متر مربع زمین ساختمان‌های تکمیل‌شده در مناطق شهری..... ۲۶
- جدول ۳: شاخص‌های اقتصادی بخش مسکن..... ۳۱
- جدول ۴: تغییرات نسبی در توزیع مسکن ایران بر اساس تعداد اتاق سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۴۵)..... ۳۲
- جدول ۵: شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی مسکن..... ۳۳
- جدول ۶: شاخص‌های کسب و کار مسکن..... ۳۷
- جدول ۷: سهم هزینه مسکن از هزینه کل خانوار (درصد)..... ۳۹
- جدول ۸: خانوارهای ساکن در واحدهای مسکونی معمولی ملکی و اجاره‌ای کشور..... ۴۱
- جدول ۹: ویژگی‌های حاکم بر سبک زندگی، حاشیه‌ای شهر..... ۴۲
- جدول ۱۰: متوسط زمین هر واحد مسکونی در نقاط شهری کشور (۱۳۹۱-۱۳۸۱)..... ۴۵
- جدول ۱۱: متوسط هزینه یک متر مربع بنا در ساخت‌های شروع‌شده مناطق شهری (به ریال)..... ۴۵
- جدول ۱۲: متوسط هزینه یک متر مربع بنا در ساختمان‌های تکمیل‌شده مناطق شهری (به ریال)..... ۴۶
- جدول ۱۳: میزان کمبود مسکن در ایران طی سال‌های (۱۳۴۸-۱۱۶۰)..... ۴۷
- جدول ۱۴: سیاست‌های عمومی کاهش میزان تقاضا..... ۴۸
- جدول ۱۵: عوامل اثرگذار قیمت زمین شهری..... ۵۰
- جدول ۱۶: تعداد خانوارها و خانه‌های ساخته شده در ژاپن توسط HJDC..... ۶۳
- جدول ۱۷: انواع مسکن در کشور ژاپن..... ۶۶
- جدول ۱۸: تعداد واحدهای مسکونی و وضعیت مسکن در آمریکا ۲۰۱۴ (به هزار)..... ۷۲
- جدول ۱۹: وضعیت مسکن آمریکا طی سال‌های مختلف (۲۰۱۳-۱۹۴۰)..... ۷۴
- جدول ۲۰: توزیع مالکیت مسکن در انگلستان در سال‌های ۱۹۹۹-۱۹۸۰ (به درصد)..... ۹۵
- جدول ۲۱: نسبت انواع تصرف مسکن در برخی کشورهای اروپایی (درصد)..... ۹۹
- جدول ۲۲: سهم ارزش افزوده بخش ساختمان از تولید ناخالص داخلی جهان ۲۰۱۲..... ۱۰۴
- جدول ۲۳: جمعیت و خانوار و مسکن شهری هند ۲۰۱۴-۱۹۵۱..... ۱۰۶
- جدول ۲۴: تحولات جمعیتی مصر..... ۱۱۳
- جدول ۲۵: طبقه‌بندی بهای مسکن در کشور مالزی ۱۹۹۸..... ۱۱۶
- جدول ۲۶: مسکن نیمه‌ارزان تکمیل‌شده در ایالت‌های کشور مالزی ۲۰۰۰-۱۹۹۸..... ۱۱۷

- جدول ۲۷: تأمین‌کنندگان مسکن در کشورهای جهان..... ۱۲۰
- جدول ۲۸: مشکلات مسکن در برنامه اول عمرانی (۱۳۲۷-۱۳۳۴)..... ۱۲۵
- جدول ۲۹: محورهای مسکن در برنامه دوم عمرانی (۱۳۳۴-۱۳۴۱)..... ۱۲۷
- جدول ۳۰: سیاست‌های مسکن در برنامه سوم عمرانی (۱۳۴۲-۱۳۴۶)..... ۱۲۹
- جدول ۳۱: مجموع اعتبارات برنامه‌های برنامه سوم عمرانی (۱۳۴۲-۱۳۴۶)..... ۱۳۰
- جدول ۳۲: مشکلات بخش مسکن در برنامه سوم (۱۳۴۲-۱۳۴۶)..... ۱۳۱
- جدول ۳۳: اهداف و خط‌مشی‌های اساسی برنامه چهارم عمرانی در بخش مسکن..... ۱۳۳
- جدول ۳۴: عملکرد برنامه چهارم عمرانی در مناطق شهری (۱۳۴۷-۱۳۵۱)..... ۱۳۴
- جدول ۳۵: تدریج وضع مسکن مناطق شهری طی برنامه چهارم عمرانی..... ۱۳۶
- جدول ۳۶: اهداف برنامه‌های مسکن در برنامه پنجم عمرانی (۱۳۵۲-۱۳۵۶)..... ۱۳۹
- جدول ۳۷: عملکرد برنامه پنجم عمرانی در مناطق شهری (۱۳۵۲-۱۳۵۶)..... ۱۴۰
- جدول ۳۸: مشکلات بخش مسکن در برنامه پنجم عمرانی (۱۳۵۲-۱۳۵۶)..... ۱۴۰
- جدول ۳۹: سهم بخش خردسالی و جوانی در عرضه مسکن در برنامه پنجم عمرانی..... ۱۴۲
- جدول ۴۰: مشکلات بخش مسکن در برنامه ششم عمرانی کشور..... ۱۴۵
- جدول ۴۱: برنامه‌ها و خط‌مشی‌های بخش مسکن در برنامه‌های قبل از انقلاب..... ۱۴۷
- جدول ۴۲: توزیع خانوارها بر حسب نحوه سرده واحد مسکونی (۱۳۵۵-۱۳۶۵) (درصد)..... ۱۵۱
- جدول ۴۳: متوسط تعداد اتاق در واحد مسکونی برای هر خانوار (۱۳۵۵-۱۳۶۵)..... ۱۵۱
- جدول ۴۴: ساختمان‌های تکمیل شده بخش خصوص در مناطق شهری (۱۳۶۵-۱۳۶۶)..... ۱۵۱
- جدول ۴۵: خلاصه سیاست‌های بخش مسکن در دهه اول پس از انقلاب (۱۳۶۷-۱۳۵۷)..... ۱۵۴
- جدول ۴۶: اهداف کمی و کیفی برنامه اول توسعه (۱۳۷۲-۱۳۶۸)..... ۱۵۷
- جدول ۴۷: اهداف و خط‌مشی‌های برنامه اول توسعه (۱۳۷۲-۱۳۶۸)..... ۱۵۹
- جدول ۴۸: فرصت‌های شغلی جدید بخش مسکن در برنامه اول توسعه..... ۱۶۱
- جدول ۴۹: متغیرهای مربوط به اشتغال‌زایی بخش مسکن سال ۱۳۷۰..... ۱۶۱
- جدول ۵۰: برنامه‌ریزی مسکن در برنامه دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۴)..... ۱۶۵
- جدول ۵۱: شاخص‌های کلان اقتصادی بخش مسکن (۱۳۸۳-۱۳۵۴) (به درصد)..... ۱۶۹
- جدول ۵۲: سهم بخش مسکن در سبد هزینه خانوار (۱۳۸۲-۱۳۷۰)..... ۱۷۰
- جدول ۵۳: روند تحولات تعداد خانوار، مسکن و تراکم در مناطق شهری و روستایی..... ۱۷۳
- جدول ۵۴: تعداد واحدهای مسکونی تازه بنا طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۵۸ (میلیون واحد)..... ۱۷۴
- جدول ۵۵: تولید واحدهای مسکونی به تفکیک شهری و روستایی (۱۳۸۸-۱۳۸۴) هزار واحد..... ۱۷۴

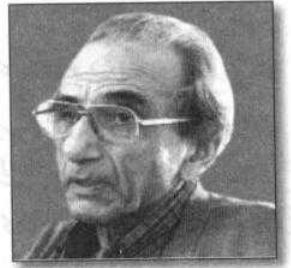
- جدول ۵۶: واحدهای مسکونی معمولی به تفکیک نوع اسکلت بنا ۱۳۸۵-۱۳۹۰..... ۱۷۶
- جدول ۵۷: خط‌مشی‌های کلان مسکن در برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۹-۱۳۹۳)..... ۱۷۹
- جدول ۵۸: حجم معاملات، تعداد و متوسط قیمت یک واحد مسکونی آپارتمانی ۱۳۹۱..... ۱۸۰
- جدول ۵۹: حجم معاملات، تعداد و متوسط قیمت یک واحد مسکونی آپارتمانی سال ۱۳۹۰..... ۱۸۱
- جدول ۶۰: حجم معاملات، تعداد و متوسط قیمت یک واحد مسکونی آپارتمانی ۱۳۹۲..... ۱۸۲
- جدول ۶۱: برنامه عملیاتی - پژوهشی برنامه پنج‌ساله مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن..... ۱۸۳
- جدول ۶۲: وضعیت خانوار و موجودی مسکن در کشور ۱۳۹۲..... ۱۸۴
- جدول ۶۳: تعداد واحدهای مسکونی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (۱۳۹۰-۱۳۳۵)..... ۱۸۵
- جدول ۶۴: وضعیت کم‌رغ و موجودی مسکن کشور در سال ۱۳۹۲..... ۱۸۶
- جدول ۶۵: سیاست‌های بخش مسکن در برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۹-۱۳۹۳)..... ۱۸۶
- جدول ۶۶: علل پیدایش مشکل مسکن و سکونتگاه‌های حاشیه‌ای در جهان..... ۱۹۵
- جدول ۶۷: خصوصیات کالبدی مسکن مناطق حاشیه‌نشین..... ۱۹۹
- جدول ۶۸: ویژگی‌های اقتصادی بخش رسمی غیر رسمی مسکن..... ۲۰۱
- جدول ۶۹: چالش‌های سکونتگاه‌های غیر رسمی از دیدگاه سازمان جهانی اسکان بشر..... ۲۰۳
- جدول ۷۰: ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیر رسمی..... ۲۰۴
- جدول ۷۱: تحولات جمعیتی مناطق مختلف جهان..... ۲۰۵
- جدول ۷۲: سیاست‌های جهانی جلوگیری از توسعه سکونتگاه‌های غیر رسمی..... ۲۰۸
- جدول ۷۳: سیاست‌ها و راه‌کارهای مقابله با حاشیه‌نشینی در سطح جهان..... ۲۱۰
- جدول ۷۴: وضعیت مشکلات مسکن کم‌درآمدها در برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب..... ۲۲۰
- جدول ۷۵: وضعیت سکونتگاه‌های غیر رسمی در تعدادی از شهرهای ایران..... ۲۲۳
- جدول ۷۶: واحدهای مسکونی معمولی به تفکیک نوع اسکلت بنا در سال‌های ۱۱۹۵-۱۳۸۵..... ۲۲۵
- جدول ۷۷: عملکرد فعالیت‌های حوزه سکونتگاه‌های غیر رسمی کشور (۱۳۹۳)..... ۲۲۷
- جدول ۷۸: عملکرد اجرایی حمایت از اقدامات توانمندسازی و ساماندهی..... ۲۲۷
- جدول ۷۹: وضعیت سکونت خانوارهای روستایی حریم شهر سمنان، ۱۳۸۸..... ۲۲۹
- جدول ۸۰: مالکیت ساختمان‌های مسکونی روستاهای حریم شهر سمنان، سال ۱۳۸۸..... ۲۲۹
- جدول ۸۱: نوع مصالح در ساختمان‌های مسکونی حریم شهر سمنان، ۱۳۸۸..... ۲۳۱
- جدول ۸۲: تغییرات کاربری زمین پیرامون شهر سمنان طی دوره ۱۳۸۷-۱۳۵۵ (به هکتار)..... ۲۳۴
- جدول ۸۳: اولویت‌بندی نهایی شاخص‌ها برای شناخت محلات با سکونتگاه غیر رسمی..... ۲۳۷
- جدول ۸۴: مشخصات محلات با سکونتگاه‌های غیر رسمی اسلامشهر..... ۲۳۹

- جدول ۸۵: شاخص‌های مسکونی محلات غیر رسمی کرمانشاه..... ۲۴۱
- جدول ۸۶: مالکیت زمین و واحدهای مسکونی کرمانشاه..... ۲۴۲
- جدول ۸۷: محلات با سکونتگاه‌های غیر رسمی زاهدان..... ۲۴۴
- جدول ۸۸: شاخص‌های مسکونی محلات غیر رسمی زاهدان..... ۲۴۶
- جدول ۸۹: مالکیت زمین و واحدهای مسکونی زاهدان..... ۲۴۷
- جدول ۹۰: ویژگی‌های محلات با اسکان غیر رسمی بندرعباس..... ۲۴۸
- جدول ۹۱: شاخص‌های مسکونی محلات غیر رسمی بندرعباس..... ۲۴۹
- جدول ۹۲: مالکیت زمین و واحدهای مسکونی بندرعباس..... ۲۵۰
- جدول ۹۳: عوامل ایجاد و رشد سکونتگاه‌های غیر رسمی بندرعباس..... ۲۵۲
- جدول ۹۴: سیاست‌گذاران تامین مسکن در کشورهای اروپایی..... ۲۷۰
- جدول ۹۵: وضعیت مالکیت مسکن در کشورهای اروپایی ۲۰۱۵ (به درصد)..... ۲۷۵
- جدول ۹۶: تحولات جمعیت خانوار و مسکن در کل کشور، طی دوره ۱۳۹۰-۱۳۶۵..... ۲۹۲
- جدول ۹۷: تحولات جمعیتی شاخص تراکم نفر در واحد مسکونی کل کشور ۱۳۹۰-۱۳۶۵..... ۲۹۳
- جدول ۹۸: تراکم اتاق در واحد مسکونی در ایران ۱۳۹۰-۱۳۶۵..... ۲۹۳
- جدول ۹۹: عمر واحدهای مسکونی کل کشور طی دوره ۱۳۹۲-۱۳۶۵..... ۲۹۴
- جدول ۱۰۰: تغییرات تعداد واحدهای مسکونی در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵..... ۲۹۷
- جدول ۱۰۱: وضعیت تامین سیستم مالی بخش مسکن در ایران..... ۲۹۸
- جدول ۱۰۲: نسبت وام خرید به یک واحد مسکونی ۱۰۰ متری..... ۲۹۹
- جدول ۱۰۳: سهم تسهیلات پرداختی بخش مسکن (میلیارد ریال)..... ۳۰۰
- جدول ۱۰۴: اسناد مورد بررسی در طرح جامع مسکن..... ۳۰۳
- جدول ۱۰۵: شناخت گروه‌های هدف خانوارهای کم‌درآمد نیازمند مسکن..... ۳۰۵
- جدول ۱۰۶: برنامه‌های اجرایی برای طرح جامع مسکن..... ۳۰۶
- جدول ۱۰۷: اهداف اولیه طرح جامع مسکن..... ۳۰۸
- جدول ۱۰۸: برنامه‌های تامین مسکن خانوارهای کم‌درآمد..... ۳۰۸
- جدول ۱۰۹: وضعیت مسکن مهر از تاریخ ۱۳۹۲/۶/۳۰ لغایت ۱۳۹۳/۹/۳۰..... ۳۱۴
- جدول ۱۱۰: وضعیت واحدهای مسکن مهر با تفکیک جمعیتی ۱۳۹۳..... ۳۱۳
- جدول ۱۱۱: تعداد واحدهای مسکونی شروع و تکمیل شده توسط سرمایه‌گذاران..... ۳۱۷
- جدول ۱۱۲: تعداد پروژه و تعداد واحدهای مسکونی پیش‌بینی شده در طرح استیجاری..... ۳۱۹
- جدول ۱۱۳: تحولات در نسبت دسترسی خانوارهای ایرانی به تسهیلات مسکن..... ۳۲۰

- جدول ۱۱۴: سرمایه‌گذاری بخش خصوصی کل ساختمان‌ها در منطق شهری کشور..... ۳۲۱
- جدول ۱۱۵: عملکرد برنامه ایجاد مسکن طی سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۸۰..... ۳۲۲
- جدول ۱۱۶: سهم انبوه‌سازی مسکن در مناطق شهری کشور..... ۳۲۲
- جدول ۱۱۷: میزان کمبود مسکن در ایران طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۹۰..... ۳۲۸
- جدول ۱۱۸: امتیاز و متغیرهای برآورد مساحت موردنیاز خانوارها از دیدگاه فرهنگی..... ۳۴۷
- جدول ۱۱۹: مساحت زمین بناهای مسکونی شهر بهشهر..... ۳۵۰
- جدول ۱۲۰: برآورد نیازهای مسکونی در شهر پیشنهادی آینده به نسبت ضوابط..... ۳۵۶
- جدول ۱۲۱: جاذبه آنتروپی شانون برای سال ۱۳۶۵ در شهر فرضی..... ۳۵۹
- جدول ۱۲۲: حاسبه آنتروپی شانون برای سال ۱۳۷۵ در شهر فرضی..... ۳۶۰

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۷۵.....	شکل ۱: فضاهای مسکونی متحدالشکل در آمریکا.....
۸۶.....	شکل ۲: فضای‌های مسکونی، پیرامون شهر برلین.....
۹۰.....	شکل ۳: مسکن اجتماعی، نیوجانگ، چین، ۲۰۱۴.....
۹۳.....	شکل ۴: مکان‌گزینی فضاهای مسکونی پیرامون شهر لندن.....
۲۰۲.....	شکل ۵: مسکن حاشیه‌نشینان، بمبئی، هند.....
۲۰۴.....	شکل ۶: سکونتگاه‌های غیر رسمی در کنار سبک مدرن مسکن شهری اندونزی.....
۲۱۲.....	شکل ۷: سکونتگاه‌های غیر رسمی حاشیه‌نشین، نیجره، ۲۰۱۲.....
۲۱۵.....	شکل ۸: سکونتگاه‌های غیر رسمی، بنگلادش (زندگی در لوله‌های سیمانی فاضلابی).....
۲۳۲.....	شکل ۹: احداث ساختمان در حریم متنوعه خط اصلی انتقال برق شهر سئندج.....
۲۵۱.....	شکل ۱۰: مسکن حاشیه‌نشینان، بندرعباس ۱۳۹۰.....
۲۷۷.....	شکل ۱۱: اراضی با صنعت و کارخانه‌های قدیمی برای مسکن‌سازی جدید انگلستان.....
۲۸۳.....	شکل ۱۲: فرانسه، اراضی صنعتی برای بازآفرینی و ساخت و ساز مسکن جدید.....

پروفسور پرویز کردوانی
جغرافیدان و استاد ممتاز دانشگاه تهران
و پدر علم کیهان‌شناسی ایران

به نام خدا

مقدمه

روز به روز که بر تعداد جمعیت کره زمین افزوده می‌شود، از چیدمان‌های میرم و مسائلی که برای انسان، حادث می‌گردد، ممکن است آن هم مسکن یا هر شیء زندگی بشر در هر زمان و مکان، مناسب، راحت و در عین حال بی‌خطر و ضرر باشد.

انسان ها در هر جوی این یا هر فرهنگ و درجه‌ای سنی در هر گنجی ای که در زمین، علمی یا کشته‌های مسکن بنا می‌باشند، در حالی که جایگاه مسکن در کشورهای مختلف چه که در یافته و چه در حال توسعه متفاوت بوده و هست.

از این رو باید در هر کشوری با این مسائل و برنامه‌ریزی‌های دقیق، مطابق با نیاز و نیاز در باره مسکن برای هر طبقه به آن، انجام گیرد و جایگاه مسکن در جنبه‌های مختلف در هر منطقه و کشوری و در هر زمان و مکان، متناسب با نیاز آن امکان دستیابی به مسکن مورد علاقه برای فرد فراهم آید.

خوشبختانه جنابان آقایان دکتر قادر مرزی و قاسمی، با استفاده از تجارب ارزنده‌ای در خصوص مسائل و تئوری‌های نوین و تحقیقات و کالیفات علمی، تئور و مقدماتی خودشان، به دور نشره در زمینه‌ی شهر، جغرافیای شهری و جغرافیای منطقه‌ای و بار نیز کتاب بار و روشی در نه فصل تألیف کرده‌اند (کتاب چهارم) که حاوی مطالب جامع و کاملی مربوط به مسائل مسکن در ایران، در جهان است؛ از تعاریف و مفاهیم در باره مسکن و جایگاه آن در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به شرح کشور عزیزان ایران، اقبال و بعد از آن کتاب‌های دیگری که در مطالبی در باره مسکن یا مکان‌های غیر رسمی می‌باشد، نشینی در ایران و چون و چنان را بهر دهان و وسایط‌های کلان بخش مسکن در ایران و جنبه‌های دیگر در جهان و سرانجام با بررسی مدل‌های زمین‌شناسی در فصل نهم، تألیف کتاب را به خوبی به پایان برده‌اند.

فعالیت‌های این دو دانشمند فرهیخته جوان به تالیف این کتاب محدود نمی‌شود، بلکه علاوه بر این که این دو دانشمند قبلاً جلد مشترک کتاب بازارهای شهری را (از پیرامون رتیم هال) به خوبی عرضه کرده‌اند که توسط انتشارات جهاد دانشگاهی به چاپ رسیده است (کتاب بازارهای شهری) اما هر یک به طور جداگانه نیز فعالیت‌های علمی - پژوهشی بسیار ارزشمندی داشته (از پیرامون جوهری) از اتمام قطعه برخی از آن‌ها در شماره‌های قبلی.

- ۱- دکتر حامد قادری با داشتن دکترای تخصصی (Ph.D) عضو فعال هیأت علمی دانشگاه کرمان است. مستند در رشته‌های مدیریت و اقتصاد کشور پیش از ۳۳ سالگی علمی - پژوهشی دارند و...
- ۲- آیت الله عتیقی که هم‌اکنون استادی است و هم‌اکنون در وزارت امور اقتصادی و دارایی (Ph.D) عضو هیأت مدیره هیأت مدیره است. این دانشمند جوان پیرکار با عضویت در هیأت مدیره دانشگاه

علم و فرهنگ: ... علمی - پژوهشی بسیار ارزشمندی داشته‌اند. از آن‌ها جمله‌اند:

- مدیریت چندین طرح در زمینه ساخت‌وسازهای غیر رسمی در چندین شهر کشور عزیزمان ایران در پروژه مشترک با یک جهانی به دولت جمهوری اسلامی ایران و وزارت راه و شهرسازی
- طرح طرح‌های هادی و سکونتگاه در چندین استان کشور
- ارائه پیشنهادات و کمک‌ها در زمینه‌های علمی و اقتصادی و تفریحی از آن‌ها جمله دولتی و محلی
- برای انجمن خبرافرادان آمریکایی کمک‌ها برای ایجاد زمینه‌های همکاری با دانشگاه کلنی آلمان و دانشگاه پکن (چین) و ...

ضمیمه‌ای به کتاب به خاطر تالیف این کتاب در زمینه مسکن به اشتیاق را دوام با سلامی کامل برای این دو دانشمند جوان فرهیخته و پیرکار از خداوند بزرگ مسئلت می‌نماید.

پروفسور محمد ادانی (۱۳۸۶)

مقدمه مولفین

از میان عناصر عمده و کلیدی تشکیل دهنده کانون‌های زیستی، مسکن به عنوان متعالی‌ترین و تکامل یافته‌ترین شکل کانون‌های زیستی چه به لحاظ کمیت و وسعت و چه به لحاظ عملکرد است. سیر و تحول تاریخ بشریت این نکته را به وضوح اثبات می‌کند که انسان موجودی اجتماعی است. انسان‌های نخستین پس از مدتی دریافته‌اند که اگر به صورت جمعی به شکار بروند، توفیق بیشتری خواهند داشت. هم‌اکنون برای داشتن زندگی بهتر، امنیت و تامین نیازهای اولیه خود باید به صورت گروهی زندگی کنند. با گذشت زمان و از پس زندگی گروهی، قبیله‌ها، روستاها و با گسترش جمعیت آن‌ها، مراکز مسکن شکل گرفت. این روند پس از دوره تامین معیشت عشایری که در آن انسان‌های اولیه به صورت کوچ مسکن زندگی خود را از راه شکار تامین می‌کردند، مشاهده می‌شود. بعد از آن غارنشینی اساس سکونتگاه و در این انسان‌ها بود. در این دوره انسان‌ها بتدریج به زندگی خانوادگی، گروهی و قبیله‌ای روی آوردند. کشاورزی و دامداری موجب اهمیت روستاها و ایجاد واحدهای مسکونی شد و ارتباط و همکاری بین روستاها شکل تازه‌ای از سکونتگاه‌های انسانی را به صورت شهر بوجود آورد.

در واقع نخستین واحدهای مسکونی زمانی شکل گرفت که بشر توانسته نیازهای اساسی خانوادگی را از یک محیط تامین نماید. در جوامع اولیه مسکن و سرپناه در کنار منابع تامین غذا و پوشاک قرار داشت و مسکن صرفاً به معنای سرپناهی برای خرد خانوار نبود، بلکه یک واحد اجتماعی با کارکردهای گوناگون بوده است. مسکن کارکردهای گوناگونی دارد. از ابتدای سکونت انسان تاکنون علی‌رغم تحول در گوناگونی کارکرد مسکن، جنبه‌های اساسی مانند ایجاد کانون‌های اجتماعی خانواده و برطرف ساختن نیاز حیاتی به فضا همچنان پا برجاست.

اقتصاد اولیه انسان‌های نخستین از طریق کشاورزی تامین می‌شد و این امر سبب شده بود که بیشتر شاهد وجود نظام ارباب و رعیتی باشیم و زمین‌داران بزرگ که رعیت خود را در مساکنی هر چند نامناسب جا می‌دادند و همین امر بتدریج نیاز به مسکن را شدت می‌بخشید.

برخورداری از مسکن مناسب، تأثیر مستقیمی در کیفیت زندگی و احساس رضایتمندی افراد دارد. بدین ترتیب مناقشه گسترده‌ای که نزدیک به دو قرن پیش درباره مسأله مسکن وجود داشته، تا حد زیادی به انقلاب صنعتی و پی‌آمدهای آن برمی‌گردد.

پس از انقلاب صنعتی، شهرها به‌ویژه شهرهای بزرگ، با مسایل پیچیده‌ای مواجه گشته‌اند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها مربوط به مسئله مسکن است. مسکن محیطی اساسی برای زندگی خانوادگی، مکان استراحت از جریان‌ات کاری، مدرسه و فضایی خصوصی است، همچنین مملو از ارزش‌های اجتماعی و به عنوان نشانه منزلت و ترجمان زندگی است. شاید بتوان اهمیت مسکن در سعادت افراد و خانوارها را در تقابل با وضعیت زندگی بی‌خانمانان سنجید. از این رو در طول قرن بیستم و به خصوص در چند دهه اخیر در چارچوب مباحث توسعه، مسأله تامین مسکن به عنوان یکی از حقوق اساسی انسان‌ها مطرح شد و در این رابطه مسئولیت دولت‌ها در رتبه نخست و مسئولیت جامعه مدنی در رتبه بعدی مورد بحث قرار گرفت.

مسکن مسکن و سرپناه امن و مطمئن در همه کشورهای پیشرفته دنیا وجود دارد، ولی در کشورهای در حال توسعه، دلایلی همانند؛ رشد سریع جمعیت و شهرنشینی، فقدان منابع مالی کافی، مهاجرت، نبود نیروی متخصص، نداشتن سیاست‌گذاری و مشکلات عرضه زمین به صورت بحرانی درآمده است. در شرایطی که خرید (حتی ارزان‌ترین) مسکن نیز از توان مالی بسیاری از خانوارهای شهری جهان خارج است. پس مسکن یکی از پایه‌های اصلی تشکیل‌دهنده اجتماع بشری است. بدین ترتیب کیفیت مسکن نقش مستقیمی در کیفیت زندگی دارد. از این رو همه جوامع به نوعی با مشکل مسکن مواجه است. مشکل تامین مسکن، به ویژه برای اقشار کم درآمد، به عنوان یکی از چالش‌های اساسی کشورها محسوب می‌گردد. لذا، دولت‌ها با ویژگی‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و سیاسی برای حل مسایل مربوط به مسکن اقدام نموده‌اند و در این راستا، از سیاست‌های متنوعی بهره گرفته‌اند. در واقع که نبود واحد مسکونی باعث بوجود آمدن بحران و ناهماهنگی در کل سیستم زندگی اجتماعی و مانع رشد سال خانواده خواهد بود و از آنجا که داشتن مسکن امری است اجتناب ناپذیر، باید اقدامات قانعی را در آید تا به موجب قوانین اجتماعی برای گروه‌های مختلف درآمدی امکان برآورد خواسته‌ها و تبعات آن که از مسکن دارند، فراهم آید.

از آثار و پیامدهای توسعه فیزیکی ناموزون و نامتعادل شهری، مسکن حاشیه‌نشینان است. پدیده و معضل حاشیه‌نشینی و سکونتگاه غیررسمی و بدنبال آن مسکن غیر استاندارد در شهرهای جهان پس از انقلاب صنعتی و در ایران بعد از انقلاب مشروطیت و ملی شدن صنعت نفت، شکل گرفت که به عنوان یکی از مشکلات و معضلات متولیان بخش مسکن و ساختمان، بخصوص در حوزه‌های شهری پیش روی مدیران شهری قرار گرفت. مهاجرت‌های گسترده از روستا به شهر به دلیل فروپاشی ساختارهای کشاورزی و صنعتی شدن ناقص کشورهای در حال توسعه، روند شتابان شهرنشینی در کشورهای جهان و تبدیل فقر روستایی به فقر شهری را در پی داشته است.

پدیده حاشیه‌نشینی و سکونتگاه‌های غیررسمی در بخش عظیمی از کشورهای جهان، بخصوص در شهرهای قاره آسیا، آفریقا و آمریکای جنوبی، گریبان‌گیر مدیریت شهری شده است. مسئله حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی در ایران با رشد شتابان جمعیت و تحولات ساختاری در نظام اقتصادی روستایی در بعد از سال‌های ۱۳۴۵ سبب شد تا شهرها به‌ویژه شهرهای بزرگ به عنوان مقصد مهاجرت‌های مناطق روستایی کشور، جاذب مهاجرت‌های وسیع و گسترده‌ای گردند. در این میان، بیشتر مهاجران که توانایی مالی و اقتصادی نداشتند، برای تامین سرپناه خود بخصوص در شهرهای بزرگ به حاشیه شهرها روی آوردند.

اسکان غیررسمی تمدن‌ساز در فرآیند تاریخی توسعه جوامع داشته است و در این فرآیند، شهرها به مثابه برترین سطح اسکان، کانون ایفای این نقش بوده‌اند. رشد روز افزون شهرنشینی، مسایل و مشکلات جدید و خاکی را در زندگی و در روابط انسان‌ها به وجود آورده است. یکی از عمده‌ترین این مشکلات مسکن می‌باشد. سیمای مسکن و تجهیزاتی که رفاه و آسایش ساکنانش را فراهم می‌کند، ناشی از وضع اقتصاد، سیاست‌ها و حاکمیت آن‌ها است.

به همین دلیل نامتعارف‌ترین و غیر استانداردترین خانه‌ها در مناطق شهری متعلق به حاشیه‌نشین‌ها است. در سال‌های اخیر به تدریج مشکلات ناپس‌امان و سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای در پیرامون شهرهای کشورهای جهان، به دلیل توسعه شهری و به صورت خودرو شکل گرفته و گسترش یافته است. در این زمینه مسئله حاشیه‌نشینی شهری با توجه به توسعه فیزیکی شتابان و نامتعادل شهرها، پیامدهای نامطلوب اقتصادی، اجتماعی و کالبدی داشته است.

کتاب "سیاست‌های تامین مسکن - تجارب جهانی و ایران" کتابی در حوزه مسکن ایران، کشورها و دیگر مناطق جهان است. این کتاب با رویکرد آموزشی نگاشته شد. تامین مسکن مناسب، در کشورهای مختلف با توجه به شرایط بازار مسکن و میزان نیاز به مسکن و دیدگاه دولت‌های حاکم برای تخصیص فضا و امکانات متفاوت است. کتاب حاضر از یک سو با بهره‌گیری از آمار، جداول و داده‌های کمی و کیفی و از سوی دیگر با بهره‌گیری از منابع معتبر و متعدد داخلی و خارجی برای دانشجویان و علاقه‌مندان بخش مسکن، می‌تواند مفید و سودمند باشد. هدف این کتاب بررسی ویژگی‌ها، سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و راهکارهای بخش مسکن در ایران در قالب برنامه‌های عمرانی (قبل از پیروزی انقلاب اسلامی) و توسعه (بعد از پیروزی انقلاب اسلامی) است. همچنین ویژگی‌های بخش مسکن در مناطق و کشورهای مختلف جهان (اعم از توسعه یافته و در حال توسعه) نیز بررسی شده است.

کتاب حاضر شامل نه فصل در حوزه مسکن است. فصل اول کتاب، تشریح مفاهیم، تعاریف و کلیات برنامه‌ریزی مسکن و ساختمان، شاخص‌های مسکن، ویژگی‌های مسکن، حوزه‌های مرتبط با

مسکن و عوامل اثرگذار در بازار زمین و مسکن را در بر دارد. فصل دوم، به جایگاه بخش مسکن در مناطق و کشورهای توسعه یافته جهان و اهداف، خط‌مشی‌ها و مشکلات آن‌ها پرداخته است. فصل سوم، جایگاه مسکن در مناطق و کشورهای در حال توسعه جهان را مورد بررسی قرار می‌دهد. فصل چهارم، جایگاه مسکن در برنامه‌های عمرانی قبل از پیروزی انقلاب اسلامی (ویژگی‌ها، خط‌مشی‌ها، سیاست‌ها، مشکلات، و ارزیابی سیاست‌های زمین شهری) در حوزه مسکن و ساختمان را مورد بررسی قرار داده است. در فصل پنجم کتاب، جایگاه مسکن در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بعد از پیروزی انقلاب (وضعیت مسکن و ساختمان در دهه اول پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷-۱۳۵۹) و خط‌مشی‌ها و برنامه‌های کلان حوزه مسکن در شهرها و روستاهای کشور از برنامه اول توسعه (۱۳۶۸) تا پایان برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۳) مورد بررسی قرار گرفت. فصل ششم به سیاست‌ها و رویکردهای حاکم بر مسکن حاشیه‌نشینان و سکونتگاه‌های غیر رسمی در برنامه‌های توسعه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، تجارب جهانی کشورها در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی و نقش دولت در آسایش مسکن مناطق حاشیه‌ای با اسکان غیررسمی پرداخته است. فصل هفتم کتاب خط‌مشی‌ها و سیاست‌های کلان بخش مسکن در کشورهای توسعه یافته جهان (با تاکید بر کشورهای اروپایی) را مورد بررسی قرار داد. فصل هشتم، به ساختار و سیاست‌های کلی بخش مسکن و همچنین برنامه‌ها و طرح‌های پیش روی بخش مسکن در ایران پرداخته است. فصل نهم و پایانی کتاب (با توجه به این ده مدل‌ها و شاخص‌های مسکن یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین ابزار در برنامه‌ریزی مسکن و ساختمان است) به بررسی مدل‌ها و شاخص‌ها در حوزه زمین و مسکن پرداخته است.

لازم است از کارشناسان دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد مسکن، حوزه معاونت مسکن و ساختمان وزارت راه و شهرسازی که در روند انجام مطالعات و جمع‌آوری اطلاعات، همراهی و حمایت نموده‌اند کمال تشکر بعمل آید.

ضرورت نگارش کتاب مذکور، مرهون تشویق دوست ارجمند جناب آقای دکتر وحید ریاحی بوده است که در اینجا لازم است، قدردانی شود.

در پایان امید می‌رود خوانندگان محترم به‌ویژه اساتید، کارشناسان و دانشجویان حوزه مسکن، راهنمایی و نکات ارزنده خود را از طریق ایمیل (Ali-Ghasemi@srbiau.ac.ir) ارسال نمایند.